

معرفی فهرست نسخه‌های خطی در لهستان

مجموعه‌ای شامل دو اثر از شاه قاسم انوار است که در سده نهم هجری (حدود ۸۵۰ هجری) کتابت شده و ضمناً قدیمی‌ترین دستنویس مجموعه هم محسوب می‌شود. به نظر می‌رسد بیشتر این دستنویس‌ها از ترکیه تهیه شده باشد.

۱. تذکره اشعار ترکی و فارسی (ص ۲۵)، قرن ۱۷ میلادی ۱۱/ هجری

۲. دیوان حافظ (ص ۲۷)، ۱۶۵۷ م، کاتب الیاس خلیفه

۳. مجموعه مورخ ۱۵۷۹ (ص ۲۷)، شامل:

۱. کتاب سنبلستان در فهرست آمده: (کتاب سنبلستان نظر [ظ: نظیر] گلستان) آغاز: هزاران سپاس مر خدایرا که بی سابقه خدمت، نعمت...

۲. لغات فال قرآن؟ (منظوم)؛ آغاز:

چو از قرآن گشایی فال خود را

شوی آگه ز وصف و حال خود را

۳. داستان گل و بلبل (منظوم)؛ آغاز:

پادشاهی بود فرخ نام او باغبانی بود در ایام او

۴. تذکره بغراخان، قرن ۱۸ و ۱۹ میلادی (ص ۲۸)؛ آغاز:

بسمله... الحمد لله الذی نور قلوب العاشقین ۱

۵. طوطی نامه نخشی (ص ۲۸)، قرن ۱۷ و ۱۸؛ کاتب

علی جان... عباس؛ آغاز:

مناجات بحضرت رازق

العباد فی عبه رازق؟

۶. شرح بوستان سروری (ص ۳۲)، سال ۱۵۸۷ میلادی،

به ترکی و فارسی؛ آغازی که از نسخه نقل شده ترکی است.

۷. رساله سپهسالار (ص ۳۲)، سال ۱۸۷۵ م، کاتب

نصیب احمد المولوی (ص ۳۲)؛ آغاز: بسمله... حمد بیحد واحدی را جل جلاله که جلال هویت او از تصور عقل...

۸. شرح پندنامه عطار به ترکی از شمعی (ص ۳۹)، قرن

۱۷ و ۱۸ میلادی

۹. اخلاق ناصری خواجه نصیرالدین طوسی (ص ۴۴)،

اوایل قرن بیستم، آغاز: حمد بیحد و مدح بیعد لایق عزت مالک الملکی باشد...

۱۰. دیوان جامی (ص ۴۵)، قرن ۱۸ م

چندی پیش خانم آنا بیلینسکا برای شرکت در همایش مکتب اصفهان به ایران سفر کرده بودند. ایشان به درخواست آقای ایرانی رئیس مرکز پس از بازگشت به کشورشان فهرستی مشترک از دستنویس‌های فارسی و ترکی موجود در لهستان را که حدود سی سال پیش در ۱۹۶۷ م. توسط شرق شناس لهستانی پروفیسور Tadeusz Majda به زبان لهستانی منتشر شده بود مورد بررسی قرار دادند و اطلاعات اصلی این دستنویس‌ها (از جمله عنوان، مؤلف، زمان تألیف، نام کاتب و...) را مشخص نموده، برای مرکز ارسال کردند. با توجه به اینکه فهرست مذکور تقریباً حاوی مشخصات تمامی دستنویس‌های فارسی موجود در آن کشور است، بهتر دیدیم همان مشخصات اصلی را عجلتاً تفکیک کرده و منتشر سازیم تا لاقلاً سیاهه‌ای از این دستنویس‌ها در اختیار پژوهشگران قرار گیرد.

توضیحاً ذکر می‌شود که مؤلف اصلی فهرست آشنایی چندانی با زبان فارسی نداشته و در نتیجه عبارات آغاز نسخه‌ها را نادرست ضبط کرده. در برخی موارد که از ضبط درستی اطمینان داشتیم، از شکل ضبط شده در فهرست تجاوز کردیم. و در نهایت اینکه شکل‌گیری این مختصر تماماً نتیجه توجه و عنایت خانم بیلینسکا است و جا دارد از ایشان سپاسگزاری کنیم.

کتابخانه دانشگاه ورسلاو:

طبق فهرست مذکور در این مجموعه جمعاً ۱۳۷ دستنویس فارسی و ترکی موجود است که از این تعداد فقط ۳۳ نسخه به فارسی است که البته برخی از این نسخه‌ها به صورت مجموعه است منتها کل عناوین به پنجاه مورد نمی‌رسد و این شاید بدان دلیل باشد که در لهستان کرسی خاصی برای آموزش و پژوهش در زبان فارسی وجود نداشته است. بیشتر نسخه‌ها از نظر تاریخ کتابت متأخر و شامل متونی نه چندان با ارزش است هرچند نسبت به شمار کل دستنویس‌ها یکی دو اثر ارزشمند هم موجود است. در میان این دستنویس‌های قابل توجه یکی خمسة نظامی است که در سده دهم هجری (حدود ۹۸۰) کتابت شده. دیگر

۲۳. تاریخ نگارستان از احمد بن محمد قزوینی غفاری (ص ۷۶). قرن ۱۷ م. آغاز: ای طرازنده بهارستان وی نگارنده نگارستان

۲۴. مجموعه قرن ۱۶ م (ص ۷۶) شامل:

۱. شرح دیباجة مثنوی بلخی

۲. شرح اشعار صوفیه

۳. اشعار گوناگون صوفیه

۴. کتاب اصلاحات [ظ: اصطلاحات الصوفیه] عبدالرزاق کاشانی. آغاز: سپاس بی قیاس حضرت واجب الوجود را...

۵. گلشن راز شبستری، آغاز:

بنام آنکه جان را فکرت آموخت

چراغ دل ز نور جان برافروخت

۶. اشعار عرفانی

۷. منطق الطیر عطار، آغاز:

آفرین جان آفرین پاک را

آنک جان بخشید و ایمان خاک را

توضیح: برخی اسامی ذکر شده کلی است و برای شناسایی باید نسخه مجدداً بررسی شود.

۲۵. انوار سهیلی، ملاً حسن واعظ کاشفی، کاتب علی بن حسین بن محمد الاصفهانی، آغاز: فقیر بی استطاعت و حقیر اندک بضاعت حسین بن علی الواعظ يعرف بالکاشفی...

۲۶. هفت پیکر نظامی (ص ۸۰) فقط دو قسمت؟، قرن ۱۸ م. آغاز [موجود]: از سر این خیال کذرم...

۲۷. گلشن راز شبستری (ص ۸۱). سال ۱۶۱۰ م. آغاز: بنام آنکه جان را فکرت آموخت

چراغ دل ز نور جان برافروخت

۲۸. دیوان حافظ (ص ۸۴). قرن ۱۶ و ۱۷ م. آغاز مطابق نسخه ها

توضیح: دومین نسخه دیوان حافظ در این مجموعه است.

۲۹. خورشید و جمشید از سلمان ساوجی (ص ۸۴). آغاز:

الهی پرده پندار بگشای

در گنجینه اسرار بنمای

آغاز نسخه در فهرست:

الهی پرده پسندار بگشای

در کنچه اسرار بگشای

۱۱. مثنوی معنوی جلال الدین بلخی (ص ۴۵). آغاز: بسمله... الحمد لله حق حمده و الصلوه و السلام علی خیر خلقه...

۱۲. فرهنگ جهانگیری جمال الدین حسین انجو (ص ۴۶). سال ۱۷۹۵. کاتب احمد بن خانکل؟

۱۳. مجموعه اشعار (جنگ) ترکی و فارسی (ص ۴۶). سال ۱۸۱۲ م.

۱۴. تحفه وهبی افندی (ص ۶۳). فرهنگنامه فارسی به ترکی. قرن ۱۹ م. آغاز (منظوم به ترکی):

بسمله... حمد بیغایه در آله سزا

که آنک نعمتیدر بی احصا

۱۵. تحفه شاهی (ص ۶۵). فرهنگنامه فارسی به ترکی.

قرن ۱۹ م. آغاز (منظوم):

به نام خالق و حی توانا

قدیم و قادر و بینا و دانا

۱۶. مجموعه قرن ۱۷ م (ص ۶۹). شامل:

۱. کتاب دانستان؟ [ظ: داستان]

۲. فرهنگ دیوان ندایی [در نسخه: بیان اصطلاحات املح الشعرا مولانا نوابی]. فارسی به ترکی

۱۷. مختصر ظفرنامه یودی (ص ۷۰). آغاز [گویا افتاده]: مشغول شد و در آن محل پر آب و لای...

۱۸. مطلع السعیدین و مجمع البحرین سمرقندی (ص ۷۰). سال ۱۵۲۳ م. آغاز: بسمله... فاتحه کلام حمد و ثنای ملک علامی باید...

۱۹. تاریخ بلعمی (ص ۷۱). قرن ۱۷ م. آغاز: سپاس و آفرین... اما بعد بدان این تاریخنامه بزرگست که گردآوری ابوجعفر محمد جریر بن یزید الطبری که ملک خراسان ابوصالح منصور بن نوح فرمان داد...

عبارت آغاز نسخه در اصل اینگونه است: «... بعد بد الله این تاریخ نامه بر زکمت که کرد آورد...»

۲۰. کلیات سعدی (ص ۷۱). سال ۱۶۱۲ م. کاتب محمدرضا ابن محمد کاشانی. آغاز: شکر و سپاس معبودی را جلت قدرته...

نسخه مطابق نامش شامل تمام آثار سعدی است.

۲۱. تاریخ جهان آرا (ص ۷۲). احمد بن محمد قزوینی غفاری، قرن ۱۷ و ۱۸ م. آغاز [موجود]: فرخنده اش هادی براحت عرتی و دیلمی نام دریانش عثمان بن سعید...

۲۲. یوسف و زلیخای جامی (ص ۷۳). سال ۱۵۶۶ یا ۱۵۶۷ م. آغاز:

الهی غنچه امید بگشای

گلی از روضه جاوید بنمای

۳۰. مجموعه شامل دو کتاب از شاه قاسم انوار (ص ۸۵)، سال ۱۴۷۸ م. کتابت درویش شیخ امیر ابن رستم بن امیر نان فروش، شامل:

۱. دیوان قاسم انوار

۲. انیس العارفین

توضیح: این نسخه گویا قدیمی‌ترین دستنویس این کتابخانه است.

۳۱. خمسة نظامی (ص ۸۶)، سال ۱۶۰۳ م. کتابت نظام الدین احمد بن معین الدین محمد. شامل همه پنج مثنوی خمسة است.

۳۲. معمیات (در فهرست: معمات) باقری الهروی (ص ۸۷)، قرن ۱۷ م. آغاز:

بسمله... ای معماتی ز تو هر جا دلیست

کیست کان در کنه توره یافتست
این معمّا را کسی نشکافتست
اما بعد معروض می‌دارد فقیر حقیر باقری الهروی که این چند معمّا...

۳۳. مجموعه ظاهراً قرن ۱۶ و ۱۷ م (ص ۸۸)، شامل دو اثر:

۱. گل و بلبل، آغاز: نیک اومید هر نام سیا خار منت آورد بد اونان...

۲. حسن و دل، آغاز:

چو بر طرف میان باغ گردید

رسید نابجور ایک کمر دید؟...

کتابخانه آسالیئسکیخ (شهر ورسلاو)

دارای یک نسخه شاهنامه فردوسی (ص ۹۴) است که در حدود سده یازدهم استنساخ شده.

کتابخانه موزه ملی (بخش شهر کراکوو)

دارای:

۱. شاهنامه (ص ۹۶) از اواخر سده دهم (حدود ۹۹۰) کتابت کمال الدین اصیل

۲. مثنوی ناشناخته در موضوع عرفانی (ص ۹۹) کتابت شیخ محمد الیعقوبی؛ آغاز:

جهانی خلق و امر از یک نفس شد

که هم آن دم که آمد باز پس [متن: بازس] شد

کتابت شیخ محمد الیعقوبی

۳. معدلت نامه (ص ۱۰۰) از ناشناس، کتابت سده یازدهم؛ آغاز:

«حمد ایزد نه کار تست ای دل

هرچه کار تو بار تست ای دل

این معدلت نامه ایست متحف به سلاطین که سلاله طین نظرت آدمند و لهوی را که آخر آن فناست و آن شغل به زخارف [متن: بر خارف] دنیاست...»

۴. تذکره سده یازدهم و دوازدهم (ص ۱۰۱) دارای اشعاری از: اهلی شیرازی، انوری، عرفی شیرازی، رفیع الدین، رشید وطواط، جمال الدین عبدالرزاق، حکیم رودکی، مقری سمرقندی، آذر، ابوالفرج رونی، شعله اصفهانی، نظیری، طیب اصفهانی؟، سیف اسفرنگ، عاشیق؟، شعله مسعود؟ و...

۵. دیوان حافظ (ص ۱۰۱) سده دهم هجری

۶. خمسة امیر خسرو دهلوی (ص ۱۰۲)؛ کتابت سده دهم (حدود ۹۵۰ هجری)؛ کتابت سلطان سلیمان

۷. دیوان حافظ (ص ۱۰۳)؛ کتابت اوایل سده دهم (حدود ۸۸۵ هجری)؛ کاتب درویش محمد طاهر

۸. مرقعات از سده دوازدهم (ص ۱۰۴)

۹. دیوان حافظ (ص ۱۰۵) سده دهم هجری؛ دارای غزلیات، رباعیات و ساقی‌نامه؛

۱۰. دیوان حافظ (ص ۱۰۵) سده دهم هجری؛ دارای غزلیات، قطعه، رباعیات و ۳ مثنوی؛ دستنویس همچنین دارای سه قطعه مینیاتور از آثار دوره صفوی است.

۱۱. منطق الطیر (ص ۱۰۶)؛ کتابت سده نهم (حدود ۸۷۰)؛ کتابت شیخ مرشدالدین؛

۱۲. مرقع سده دوازدهم (ص ۱۰۷)؛ گویا چند قطعه

۱۳. مرقع سده یازدهم و دوازدهم (ص ۱۰۷)؛ گویا چند قطعه

۱۴. مرقع سده سیزدهم (ص ۱۰۸)؛ گویا چند قطعه

کتابخانه یاگلانسکا (شهر کراکوف)

۱. دیوان صائب (ص ۱۱۳) سده دوازدهم؛ دارای حدود ۱۴۱۹ غزل، ۵۴ رباعی، و سه قطعه؛ کتابت [عبده] درویش سلیمان مولوی

۲. دیوان سلطان سلیم (ص ۱۱۴)؛ آغاز:

خدایا ترا ز هسد؟ این پا و شاهی

که هر پادشه را تو پشت و پناهی
کنی پست آنرا که نبود سندرته؟

دهی سرفرازی به هر کس [خ: هجر کس] که خواهی
(این نسخه از دید خانم بیلینسکا دور مانده و آغاز آن در فهرست بسیار مغلوط نقل شده که براساس تصویر نسخه کتابخانه دولتی برلین - موجود در مرکز پژوهشی میراث مکتوب نقل شد.)

کتابخانه فرهنگستان علوم در شهر کراکو

۱. گلستان سعدی (ص ۱۱۵). کتابت سده دوازدهم (۱۷۳۳م / ۱۱۱۱ هـ). کاتب السید محمد بن السید مصطفی المغنسیوی

کتابخانه دانشکده شرق شناسی در شهر کراکو

دارای دو دستنویس است که هر دو فارسی و به شرح ذیل است:

۱. خسرو و شیرین نظامی (ص ۱۱۶). سده سیزدهم و چهاردهم هجری.

۲. دیوان حافظ (ص ۱۱۷). دارای دیباچه، قصیده و غزل؛ آغاز:

حمد و ثنای بید و سپاس بی قیاس حضرت خداوندی
را که جمع دیوان حافظان ارزاق به پروانه سلطان و مشیت
[خ: مسبت] اوست...

کتابخانه خصوصی در شهر کراکو

۱. معمیات جامی (ص ۱۱۸). سده دوازدهم. آغاز:
ای واقف از اسرار معمای همه مخفی ز تو نیست ز فرو
ایمای همه

۲. دیوان خسرو دهلوی (ص ۱۱۹). کتابت ۱۸۸۴م / ۱۲۶۲ هـ آغاز:

ای به درماندگی پناه همه کرم تست [خ: یست] عذرخواه
همه

۳. خوابنامه (ص ۱۱۹). سده ۱۳ هـ آغاز (گویا در دیباچه افتاده):

... بانگ نماز و خفی کردن و غیره؛ باب شانزدهم در
دیدن تخت و کرسی و کلید...

یادداشتی دارد بدینقرار: «تاریخ آمدن بیران محمد
حسن خان در لاهجان منهزم شدن ایشان ۱۱۹۳...»

۴. مسائل عبادت (ص ۱۱۹). سال ۱۸۹۳م / ۱۲۷۱ هـ
کاتب محمدعلی؛ آغاز:

«حمد... بعد این مختصریست در مسائل عبادت که
محتاج فضل خداوند احد...»

۵. دیوان مغربی (ص ۱۲۰). سال ۱۸۵۶ م / ۱۲۳۴ هـ
کاتب ابوطالب...؛ آغاز:

خورشید رخت چو گشت پیدا
ذرات دو کون شد هویدا

۶. بخشی از خمسه نظامی (ص ۱۲۰). شامل لیلی و
مجنون و پاره‌ای از هفت پیکر (داستان بهرام گور ناتمام)؛

کتابت سال ۱۸۷۶ / ۱۲۵۴ هـ

کتابخانه دانشگاه ورشو

۱. یک نسخه از ترجمه بوستان سعدی (گویا از شمعی)
به ترکی است که بالطبع دارای اشعار فارسی است.

۲. تحفه شاهی (ص ۱۲۳). فرهنگ فارسی به ترکی
است؛ از سده دوازدهم؛ آغاز:

بنام خالق و حی و توانا

قدیم و قادر و بینا و دانا

ثنا و حمد و شکر بی نهایی

سپاس و منت بی حد و غایه

۳. مجموعه به ترکی و فارسی (ص ۱۲۴). کتابت ۱۵۲۴

م / ۹۰۲ هـ؛ کاتب: شریف بن مولانا کله ملاً خطیب؟ جمال
الدین؛ دارای:

۱. دیوان آمی؟ (برگه‌های ۱ و ۲؛ ۶ تا ۸ تا ۲۵)؛ شامل ۹۱
غزل و رباعی؛ آغاز:

کبوتر برد از من نامه سوی سرو آزادی

ولی ترسم که افتد ناگهان در دست صیادی

و در صفحات دیگر برای شناسایی دارد:

گهی کز مردم کویت کسی را آشنا دیدم

و باز:

نا امید از آن جمال مکن

۲. دو بیت (فرد) به فارسی؟ (برگ ۲).

۳. دیوان آصفی (برگ ۳ تا ۵؛ ۷؛ ۲۶ تا ۵۲)؛ دارای ۱۲۰

غزل؛ آغاز:

بیاض دیده ز من سرخ گل‌عذاران را

مسیح لب بحضر خط شده عراز جانانرا؟
از جای دیگر برای نشانه:

ای مسلمانان گرفتم عشق ترسازاده

ای کافر عشقم مسلمان ساختن نتوان مرا

۴. لیلی و مجنون ناشناس (برگ ۵۵ تا ۱۲۴)؛ آغاز (گویا
کمی از ابتدا افتاده):

داد از پی ضبط پیل مستش

از قوس قزح کجک به دستش
آغاز داستان:

گوینده این کهن حکایت

در قصه چنین کند روایت
۵. دیوان اهلی (برگ ۱۲۵ تا ۱۷۷)؛ آغاز:

برفلک هر شب رسانم برق آه خویش را

تا بسوزم کوکب بخت سیاه خویش را

«سپاس بی قیاس صناعی را که تأسیس بدایع مصنوعات و نظم سلسله موجودات بی دخیلی و شریکی نمود... اما بعد این رساله است در علم قوافی تعریف شعرای عجم منتخب از کتاب تکمل الصناعی؟ [ظ: تکملة الصناعه]...»

۲. نوادر الامثال؛ به ترکی و فارسی از طاشکندی اغی میرک محمد نقشبندی؛ آغاز:

«در حمد بی شمار بران خالق لیل و نهار که از عالم غیب بعالم هستی شئونات ظاهره ابراز می کند؛ الها خدایا این میرک... بعد ناگاه بر خاطر فاتر این کمینه طاشکندی اغی میرک محمد نقشبندی...»

کتابخانه شخصی در ورشو

۱. مختصر الوافی بقوائد القوافی (ص ۱۴۲)؛ از جامی؛ کتابت سده دوازدهم؛ آغاز:

«بسمله... و به ثقتی بعد از تیمن بموزون ترین کلامی که قافیه سنجان انجمن فصاحت بدان تکلم کنند...»
۲. رساله در بیان عروض (ص ۱۴۲)؛ سده دوازدهم؛ آغاز:
«بسمله... حمد بی حد ذات احدی را که عروض خیام وجود موجودات میزان کمال...»

کتابخانه عمومی در پازرن

دارای: تحفه شاهی (ص ۱۴۵)؛ فرهنگ فارسی و ترکی؛ کتابت ۲۹. ۱۷۲۸. م / ۱۱۰۵ هـ.

کتابخانه مرکزی دانشگاه نیکلا کپرنیک در شهر

تورن

دارای دیوان حافظ (دیوان حافظ با خط انیسی)؛ کتابت قرن دوازدهم.

استخراج و تنظیم: علی صفری آق قلعه

۶. غزل لطفی (برگ ۱۷۸)

۷. قصیده نظامی (برگ ۱۸۲ و ۱۸۳)

۸. قصیده غواص (برگ ۱۸۳ و ۱۸۴)

و یک غزل و دو بیتی از ناشناس در برگ ۱۸۵ موجود است.

کتابخانه ملی در ورشو

دارای یک نسخه بهار دانش از عنایت الله کنبوئی؛ کتابت ۱۷۸۴/م / ۱۱۶۲ هـ؛ آغاز:

«فاتحه کتاب مستطاب آفرینش و پیرایه صحیفه دانش و بینش حمد خداوند خودبخش سخن آفرید که صورت نمائی معنی ایجاد و تکوین است...»

کتابخانه موزه ملی در ورشو

۱. یوسف و زلیخای جامی (ص ۱۳۳)؛ قرن نهم
۲. دیوان حافظ (ص ۱۳۴)؛ دارای ۳۴۶ غزل؛ ساقینامه، ۲۱ مورد مقطعات و ۳۳ رباعی)؛ کتابت ۱۵۵۲ م / ۹۳۰ هـ؛

کتابخانه رشته ترک شناسی در دانشگاه ورشو

دارای یک مجموعه ترکی و فارسی؛ کتابت ۱۵۹۳ م / ۹۷۱ هـ؛ دارای:

کتاب مولد النبى المکرّم... تألیف نورالمه و الدین محمد القزوینی؛ یک مثنوی در سه برگ و پنج برگ غزل (گویا در اشتیاق حجاز/ کعبه)

کتابخانه انجمن شرق شناسی لهستان در ورشو

دارای یک مجموعه به ترکی و فارسی از سده دوازدهم (ص ۱۳۷)؛ کاتب درویش حسن گلشنی؛ شامل:

۱. رساله قافیه میرعطاء الله؛ آغاز:

مراکز فروش و توزیع کتابهای مرکز پژوهشی میراث مکتوب و انتشارات میراثبان:

تهران: خیابان انقلاب اسلامی، روبروی دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده شماره ۱۲۷، تلفن: ۶۶۹۵۵۸۹۵

